

فصل پنجم

توانمندی های استان خراسان رضوی

درس ۱۲ گردشگری

اگر مردم از رحمت خدا به مسافر خیر می‌داشتند همه بار سفر می‌بستند، همانا خداوند با مسافران بسی مهربان است.
رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)

توانمندی‌های استان

آیا می‌دانید شهر مشهد مقدس، به‌عنوان پایتخت معنوی ایران، دومین قطب گردشگری مذهبی جهان اسلام پس از مکه معظمه، محسوب می‌شود؟ آیا می‌دانید هر ایرانی به صورت میانگین هر سه سال یک بار به مشهد سفر می‌کند؟ آیا می‌دانید ۱۰ درصد از کل بناهای آرامگاهی کشور که تعداد کل آن‌ها در حدود ۶ هزار است در خراسان رضوی قرار دارد؟ علاوه بر این، مواهب طبیعی و بناهای فرهنگی و تاریخی بدیع و پرجاذبه، این خطه را به یکی از قطب‌های گردشگری ایران زمین تبدیل کرده است. استان خراسان رضوی از نظر تعداد گردشگران زیارتی داخلی و خارجی بالاترین رتبه را در سطح کشور داراست.

بیشتر بدانیم

گردشگری واژه‌ای پرمعناست که با اهدافی چون تأمین سلامت و ایجاد آرامش جسم و روان، آشنایی با فرهنگ‌ها و آداب و رسوم گوناگون، زیارت اماکن مقدسه، جاذبه‌های تاریخی و طبیعت گردی صورت می‌پذیرد.

جاذبه‌های گردشگری در استان خراسان

الف) جاذبه‌های مذهبی

مشهد پایتخت معنوی ایران: همه ساله تعداد زیادی زائر ایرانی و خارجی به‌ویژه از کشورهای همسایه، با انگیزه زیارت به مشهد سفر می‌کنند. در مناسبت‌های مذهبی به‌ویژه میلاد امام رضا (ع)، رحلت پیامبر گرامی (ص)، شهادت امام رضا (ع) و ایام نوروز تعداد زائران را به حدود ۵ میلیون نفر می‌رساند و جمعیت این شهر را به ۲ تا ۳ برابر معمول افزایش می‌دهد.

بیشتر بدانیم

به‌طور حتم تاکنون دفعات زیادی به زیارت رفته‌اید، در این جا برخی آداب عملی زیارت امام رضا (ع) و سایر مکان‌های مذهبی آورده شده است.

- ۱- قصد قربت در زیارت ۲- شناخت و معرفت امام (ع) ۳- زیارت با مال حلال ۴- دوری از گناه ۵- حلالیت طلبیدن از خانواده، همسایه، اقوام و دوستان ۶- نیکی کردن به همراهان و یاری کردن آن‌ها ۷- با طهارت بودن، پوشیدن لباس پاکیزه ۸- حضور قلب داشتن و فروتن بودن

شکل ۱-۵- نمایی از بارگاه مطهر امام رضا (ع)

به زودی پاره‌ای از تن من در زمین خراسان مدفون گردد. هیچ مؤمنی زیارت نکند او را مگر این که حق تعالی بهشت را برای او واجب کند و بدنش را بر آتش جهنم حرام گرداند. «پیامبرگرامی اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم)»

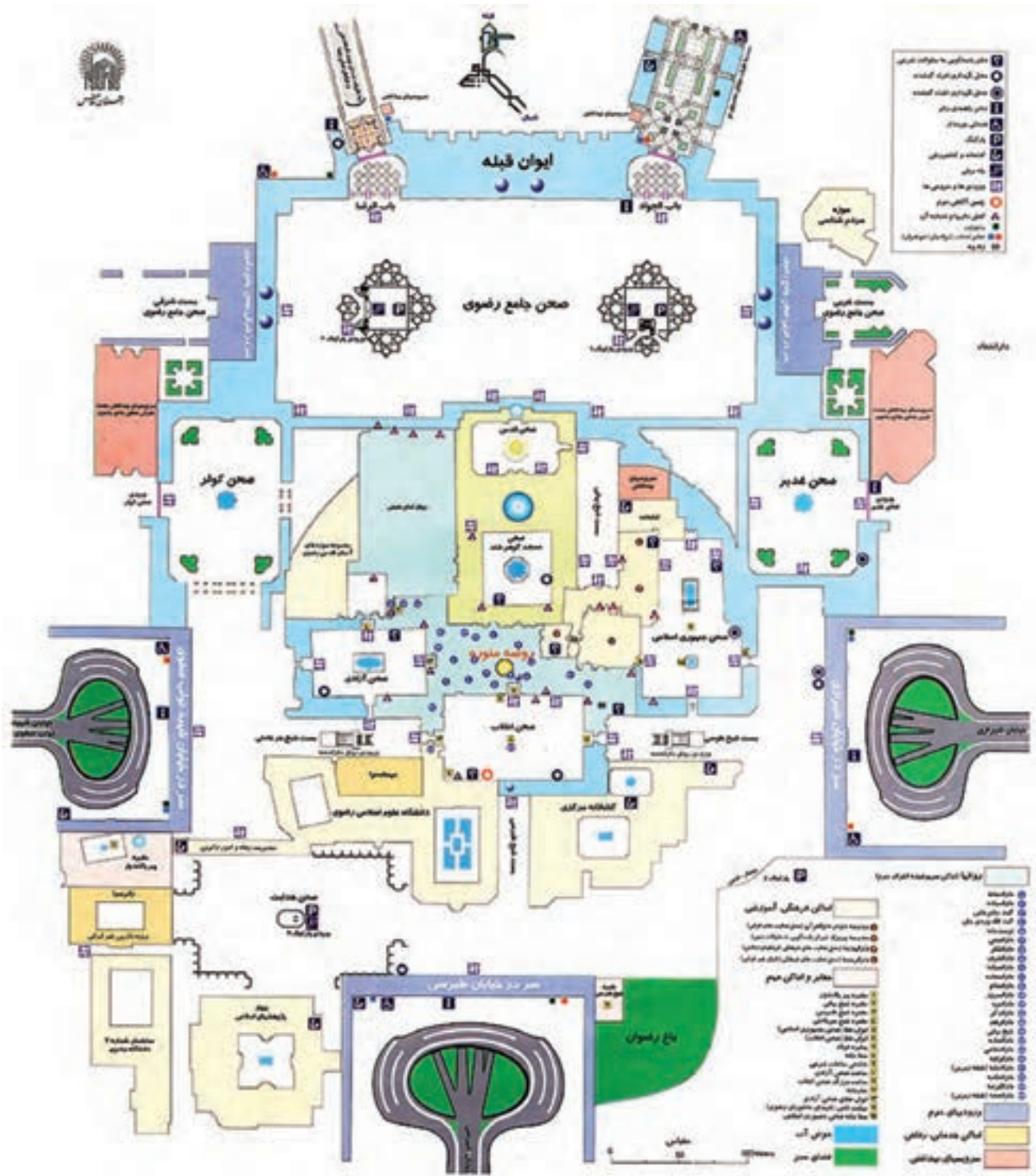
بیشتر بدانیم

مسیرهای تشریف به حرم مطهر

- ۱- مسیر غربی حرم : خیابان شیرازی - بست شیخ طوسی
- ۲- مسیر شمالی حرم : (بشت سر مبارک)، از خیابان طبرسی
- ۳- مسیر شرقی حرم : (پایین پای مبارک)، از خیابان نواب صفوی
- ۴- مسیر جنوبی حرم : (پیش روی مبارک) خیابان‌های امام رضا (ع) و شهید اندرزگو

توانمندی‌های استان

شکل ۲-۵- نقشه راهنمای اماکن متبرکه و بناهای حرم مطهر امام رضا (علیه السلام)

شکل ۴-۵- امام زادگان سیدیاسر و ناصر - شهرستان طرقله - شانديز

شکل ۳-۵- امام زاده يحيى - سبزوار

شکل ۶-۵- امام زاده سيد مرتضى - كاشمر

شکل ۵-۵- امام زاده سلطان ابراهيم - قوچان

شکل ۸-۵- قدمگاه - نيشابور

شکل ۷-۵- خواجه ربیع - مشهد

توانمندی‌های استان

ب) جاذبه‌های طبیعی (اکوتوریسم): شهرستان‌های واقع در رشته کوه‌های بینالود و هزار مسجد چون: نیشابور، بینالود، کلات نادری، قوچان، چناران، درگز و سرخس و... با جاذبه‌هایی مانند: کوهنوردی، صخره نوردی، غار نوردی، چشم‌اندازهای طبیعی، آبشارها و... گردشگران زیادی را به سوی خود جذب می‌کنند. از طرف دیگر شهرستان‌های بجستان، کاشمر، گناباد و بردسکن و... با داشتن گونه‌های منحصر به فرد گیاهی و جانوری، پدیده‌های طبیعی بی‌همتای کویری مشتاقان فراوانی را به سوی خود فرا می‌خوانند.

محور طبقه - جاغرق و شاندیز - زشک در نزدیکی مشهد و باغرود و دررود نیشابور با داشتن تأسیسات و امکانات رفاهی نقش مؤثری در جذب گردشگران دارند. منطقه حفاظت شده تندوره درگز، دریاچه بزنگان سرخس، آب‌های گرم معدنی - درمانی به‌عنوان دیگر جذابیت‌های استان توجه مسافرانی را که از راه‌های زمینی به مشهد می‌آیند به خود جلب می‌کند.

بر اساس مصوبه هیأت وزیران در سال ۱۳۸۴ شاندیز به‌عنوان منطقه نمونه گردشگری بین‌المللی تعیین

شد.

شکل ۱۰-۵- آبشار رود معجن - تربت حیدریه

شکل ۹-۵- نمایی از شاندیز

شکل ۱۲-۵- آبشار اخلمد - چناران

شکل ۱۱-۵- روستای کنگ - طرقيه

برای مطالعه

چشمه‌های آب گرم و غارهای آهکی: از دیگر جاذبه‌های گردشگری طبیعی در استان غارهای آهکی و چشمه‌های آب گرم است که مورد توجه گردشگران زیادی قرار می‌گیرد.

شکل ۱۴-۵- غار مزداوند - سرخس

شکل ۱۳-۵- غار مغان - بینالود

شکل ۱۵-۵- دره شمخال- قوچان

ج) جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی : خراسان به دلیل قدمت تاریخی، آثار و بناهای متعددی را از دوره‌های قبل و بعد از اسلام در خود جای داده است. برخی از معروف‌ترین این آثار عبارتند از : آتشکده ریوند و چهارطاقی بازه هور، مجموعه بقایای معماری مذهبی دوره ساسانیان، خانقاه شیخ احمد جام، برج کرات، میل رادکان، مدرسه غیاثیه خرگرد، رباط شرف، میل ایاز، قنات تاریخی قصبه، آرامگاه خیام و خواجه ربیع.

شکل ۱۶-۵- رباط شرف- سرخس

شکل ۱۷-۵۔ آرامگاه عطار نیشابوری و کمال الملک - نیشابور

شکل ۱۸-۵۔ آرامگاه شهید مدرس

شکل ۱۹-۵- کاخ خورشید - کلات نادری

شکل ۲۱-۵- میل اخنگان - توس

شکل ۲۰-۵- میل فیروزآباد - بردسکن

شکل ۲۳-۵- مزار شیخ احمد جام - تربت جام

شکل ۲۲-۵- مزار مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی - تایباد

شکل ۲۵-۵- بند تاریخی - فریمان

شکل ۲۴-۵- برج رادکان - چناران

توانمندی‌های استان

شکل ۲۶-۵- نقشه راه‌های استان و برخی از مسیرهای گردشگری

فعالیت

باتوجه به اطلاعات جدول شماره ۱-۵ یکی دیگر از مسیرهای گردشگری را بر روی نقشه ترسیم کنید و مکان‌های قابل بازدید را در جدول مشخص کنید.

برای
مطالعه

جدول ۱-۵- برخی از مسیرهای گردشگری عمومی استان خراسان رضوی

ردیف	مبدأ سفر	مقصد سفر	مسیر سفر	فهرست جاذبه‌ها
۱	مشهد	کلات	مشهد - کلات	عمارت خورشید - دروازه ارغونشاه - برج و باروی دربند ارغونشاه - کتیبه نادری مسجد کیود گنبد - بند(سد) نادری - آبشار قره سو - آبشار ارتکند - بیلاق خانه زو
۲	مشهد	گناباد	مشهد - گناباد	امامزاده سلطان محمد عابد، آبشار و آسیاب بادی کاخک - آب انبار شریعت - قنات قصبه - مسجد جامع - مدرسه نجومیه - کاخ صوفیه - رباط زین آباد - بیدخت
۳	مشهد	سرخس	مشهد - سرخس	دریاچه بزنگان - سد دوستی پل خاتون - بابا لقمان - شیلات - رباطشرف
۴	.....	.....	.....	.....
۵	.....	.....	.....	.....
۶	.....	.....	.....	.....

جدول ۲-۵- مهم ترین جاذبه‌های گردشگری شهرستان‌های خراسان رضوی

نام شهرستان	مذهبی، فرهنگی و تاریخی	طبیعی
بجستان	مسجد جامع بجستان، پل یونسی، رباط یونسی، رباط قاسم آباد	سیاه کوه هلالی
بردسکن	برج مقبره علی آباد، مسجد جامع سیف آباد، قلعه رحمانیه، رباط کبودان، برج کیشمر	منطقه بیلاقی بیجورد، دره آسیاب خوشاب، منطقه شکار ممنوعه درونه
بینالود (طرقه شانندیز)	رباط و موزه ویرانی، بازار شهر طریقه، بازار شهر شانندیز، امامزادگان یاسر و ناصر(ع)	بیلاق ابرده، بیلاق زشک، بیلاق جاغرق، تأسیسات سد چالیدره، جنگل ارس دهبار، بیلاق شانندیز، روستای کوهپایه ای کنگ
تایباد و باخرز	آرامگاه زین الدین ابوبکر تایبادی، مزار شاهزاده قاسم، مسجد مولانا، برج کرات، قلعه مالین	آبشار و دره تفریحی ارزنه
تخت جلگه (فیروزه)	مزار امامزاده سجاد (ع)، کاروانسرای شورباب، قلعه قدیمی سرده، باغ نشاط، خانه کمال الملک	معدن فیروزه، دریاچه سی سر، چشمه آبگرم گرماب

ادامه جدول ۲-۵ - مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری شهرستان‌های خراسان رضوی

نام شهرستان	مذهبی، فرهنگی و تاریخی	طبیعی
تربت‌جام	مزار و مجموعه معماری شیخ احمد جام، آرامگاه شیخ قاسم انوار، تپه گرماب، رباط جام، رباط سمنگان	طبیعت روستای بزد، منطقه طبیعت‌گردی پلنگ آبه، بند استای، ییلاق روستای چنار، حیات وحش باغ کشمیر
تربت حیدریه	مسجد جامع تربت حیدریه، مسجد و مزار قطب‌الدین حیدر، رباط طبسی، مزار بوری آباد، رباط لاری	منطقه ییلاقی رود معجن و رود حصار ارتفاعات مل کوه، پارک پیش کوه
جغتای	مسجد خسرو شیر، بند تاریخی کماستان، بقعه سلطان حسن غزنوی، بقعه امامزاده خدایه	روستای گردشگری زرقان، رودخانه چهنه، رشته‌کوه‌های جغتای
جوین	بقعه امامزاده هفت معصوم، شهر تاریخی آق قلعه	روستای گردشگری بیدخور، مناظر طبیعی سد یام
چناران	میل رادکان، موزه مردم‌شناسی، بند تاریخی اخلمد، بقایای شهر تاریخی منیجان، رباط سیدآباد، آرامگاه عبدالرحمن گهواره‌گر	منطقه گردشگری گل‌مکان، ییلاق و آبشار اخلمد، چشمه گیلاس
خلیل‌آباد	بقایای قلعه تاریخی کندر، امامزاده ارغا (ع)	سد خاکی شهید مدرس، رودخانه و بند شش‌تراز غار آتشفشان
خواف	مسجد جامع خواف، مدرسه غیاثیه خرگرد، مسجد ملک زوزن، آرامگاه حافظ ابرو، کوشک سلامی، آسبادهای نشیمن، مزار پیراحمد خوافی	منطقه گردشگری خواجه‌بار، بند تاریخی سلامی، منطقه گردشگری روستای رزدآب
درگز	امامزاده محمد دیباج (ع)، مقبره علامه شهرستانی، سایت موزه بندیان، مجموعه باستانی یاریم تپه، موزه طبیعی تندوره	منطقه حفاظت شده تندوره، رودخانه درونگر، تفرجگاه امام قنبر، منطقه حفاظت شده قرخود
رشتخوار	پل تاریخی سالار، مسجد جامع رشتخوار، مزار پیر یاهو، مسجد شاه سنجان	دره ییلاقی زیرغرقاب، مناظر طبیعی سد شهید یعقوبی
زاوه	مجموعه تاریخی نجف خان، مزار سلطان سلیمان، مزار شیخ حسن جوری	روستای کوهپایه‌ای بیدوی، منطقه کوهستانی یاگدار، چنار کهن‌سال
سبزوار و خوشاب	مسجد جامع سبزوار، مسجد پامنار، آرامگاه اسرار، کاروانسرای مزینان، مزار امامزاده یحیی (ع)، مزار امامزاده شعیب (ع)، موزه مردم‌شناسی، آتشکده ریوند، آرامگاه ملاحسین کاشفی، منار خسروگرد، رباط کانون	روستای گردشگری استاج، خانه باغ اسکویی، رودخانه ششتمند، پناهگاه حیات وحش شیراحمد
سرخس	مزار بابالقمان، منطقه ویژه اقتصادی، رباط شرف، پل تاریخی خاتون	دریاچه بزنگان، غار مزدوران، سد دوستی

ادامه جدول ۲-۵ - مهم ترین جاذبه های گردشگری شهرستان های خراسان رضوی

نام شهرستان	مذهبی، فرهنگی و تاریخی	طبیعی
فریمان	میل ایاز، بند تاریخی فریمان، موزه مردم شناسی، منزل شهید مطهری، رباط تاریخی فریمان	آبگرم معدنی شاهان گرماب، تفرجگاه طبیعی زرکک
قوچان	مزار امامزاده ابراهیم (ع)، مسجد جامع قوچان، مدرسه عوضیه، تپه یام	دره شمخال، آبشار و دره سراب، دره یوسف خان، منطقه شکار ممنوع باجگیران، دره دربادام
کاشمر	امامزاده سید مرتضی (ع)، امامزاده سید حمزه (ع)، مسجد جامع، مقبره شهید مدرس، یخدان فروتقه	منطقه گردشگری کوه سرخ، آبگرم کارین، یخچال طبیعی بندقرا
کلات	مسجد کبود گنبد، عمارت خورشید، دروازه ارغون شاه، بند تاریخی نادر، موزه مردم شناسی، رباط آبگرم	آبشارهای قره سو، آبشار ارتکند، آبشار سد زاوین
گناباد	مسجد جامع گناباد، امامزاده محمد عابد (ع)، مزار بیمرغ، قلعه زبید، قنات قصبه، رباط فخرآباد، یخدان کوثر	روستای گردشگری دیاب، منطقه بیلاقی درب صوفه، پارک جنگلی قوژد، منطقه شکار ممنوع هنگام و هلالی، چنار کهنسال کاخک
مشهد	گنبد مطهر امام رضا (علیه السلام)، ضریح جدید، صحن ها، سقاخانه، رواق ها، مسجد جامع گوهرشاد، مدرسه دودر، مدرسه میرزا جعفر، مدرسه پرزاد، موزه های: مرکزی، قرآن و نفایس خطی، فرش، هدایای مقام معظم رهبری، تمبر و اسکناس، مقبره شیخ حرعاملی، شیخ بهایی، کتابخانه آستان قدس، آرامگاه فردوسی، آرامگاه نادر، خواجه ربیع، خواجه اباصلت، گنبد سبز، شهر قدیمی توس، روستای تاریخی پاژ، چارطاقی بازه هور، هارونیه، مصلی، امامزاده یحیی (ع)	دریاچه سد کارده، مناظر سد طرق، کوهسنگی، کوهستان پارک، منطقه گردشگری هفت حوض، غارمغان، پارک جنگلی وکیل آباد
مهولات	رباط زرنوخ، رباط فیض آباد، مزار شیخ ابوسعید ابی الخیر	روستای بیلاقی قلعه جوق، کوه های اسفره
نیشابور	امامزاده محمد محروق، قدمگاه رضوی، مسجد جامع، محوطه تاریخی شادباخ، آرامگاه عطار، آرامگاه خیام، رباط شاه عباسی، آرامگاه کمال الملک، بازار سرپوشیده، موزه خیام، مزار فضل بن شاذان، آرامگاه بی بی شطیبه	مناطق طبیعی بوژان، آبشار بار، منطقه بیلاقی درود، منطقه گردشگری باغروود

پرسش

علاوه بر جاذبه های ذکر شده کدام زمینه های جذب انواع گردشگران در شهرستان محل سکونت و استان خراسان رضوی وجود دارد؟

راهکارهای توسعه گردشگری

خراسان رضوی و به‌ویژه شهر مشهد مقدس علاوه بر توان و جاذبه بی‌بدیل زیارتی آن، از توانایی‌های فراوان دیگری در زمینه گردشگری برخوردار است که آن‌ها را باید بهتر شناسایی کرد و سپس به ساماندهی بهینه آن اقدام کنیم. مدیریت یکپارچه در این زمینه‌ها استفاده بهتری را از این فرصت‌ها در اختیار همگان قرار می‌دهد و در ایجاد اشتغال و درآمد پایدار در سطح استان مؤثر خواهد بود. در این جا به برخی از راهکارهای توسعه گردشگری در استان اشاره می‌کنیم.

- ۱- گسترش وسایل حمل و نقل و راه‌های ارتباطی
- ۲- ایجاد مراکز آموزش تخصصی برای تأمین نیروی انسانی ماهر
- ۳- استفاده از روش‌های مؤثر بازاریابی
- ۴- معرفی صنایع دستی و بازاریابی مناسب برای آن‌ها
- ۵- بهبود زیرساخت‌های مناسب برای افزایش مدت ماندگاری مسافران داخلی و خارجی
- ۶- ایجاد و معرفی تورهای مجازی گردشگری

درس ۱۳ توانمندی‌های اقتصادی استان

خراسان رضوی به دلیل موقعیت جغرافیایی، وسعت زیاد، جاذبه‌های زیارتی و گردشگری از ظرفیت‌های اقتصادی گسترده‌ای برخوردار است. در حال حاضر بخش‌های خدمات، کشاورزی، صنعت و گردشگری به ترتیب بیشترین سهم را در اقتصاد استان دارند.

الف) توانمندی‌های بخش کشاورزی

استان خراسان رضوی از دیرباز یکی از قطب‌های اصلی کشاورزی ایران بوده و نام آن با طلای سرخ (زعفران) گره خورده است. این استان با ۱۰ درصد زمین‌های زیر کشت کشور و تولید ۸۰ نوع محصول زراعی و باغی، ۸/۵ درصد تولیدات بخش کشاورزی کشور را به خود اختصاص داده است.

زراعت و باغداری: خراسان رضوی در زمینه تولیدات زراعی و باغی اهمیت زیادی دارد؛ به طوری که در تولید محصولات متعددی مقام‌های اول تا سوم ایران و جهان را دارا می‌باشد.

جدول ۳-۵- مهم‌ترین محصولات زراعی و باغی استان در

سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷

ردیف	نام محصول	میزان تولید به تن	رتبه در کشور
۱	زعفران	۱۴۸/۰۹	اول جهان
۲	چغندر قند	۷۲۸۷۶۳	اول
۳	خریزه	۵۳۳۴۸۷	اول
۴	پنبه	۱۰۰۵۰۳	اول
۵	پسته	۳۲۵۴۰	دوم
۶	انار	۴۶۲۵۴	چهارم
۷	انگور	۱۳۷۵۴۸	پنجم
۸	گیلاس	۲۸۸۰۲	چهارم
۹	گندم	۱۱۲۷۶۷۴	چهارم
۱۰	گوجه فرنگی	۵۳۰۵۶۰	دوم
۱۱	گیاهان دارویی	۶۰۵۷	اول

شکل ۲۷-۵- انار- بجنستان

توانمندی‌های استان

شکل ۲۸-۵- آبیاری بارانی - دشت رُخ تربت حیدریه. «با استفاده از شیوه‌های جدید آبیاری می‌توان مصرف آب را در بخش کشاورزی کاهش داد.»

شکل ۲۹-۵- توسعه کشت گلخانه‌ای عاملی برای افزایش تولیدات کشاورزی و بالا رفتن بازده آبیاری

در سال‌های اخیر فعالیت‌های قابل توجهی در زمینه توسعه بخش کشاورزی استان انجام گرفته که علاوه بر افزایش تولیدات کشاورزی، موجب ارتقای جایگاه استان در این بخش شده است.

از جمله این اقدامات می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- توسعه کشت‌های گلخانه‌ای
- توسعه سیستم‌های نوین آبیاری و پوشش انهار
- گسترش صنایع تبدیلی و فرآوری محصولات کشاورزی

مهم‌ترین مشکلات کشاورزی استان:

- ۱- بارندگی کم و توزیع مکانی و زمانی نامناسب آن
- ۲- کمبود آب به دلیل افت سطح آب‌های زیر زمینی در بیشتر دشت‌های استان
- ۳- کاهش آبدهی چاه‌ها و شور شدن برخی از منابع آب شیرین (به دلیل برداشت بیش از حد از آب‌های زیرزمینی)
- ۴- یکپارچه نبودن اراضی کشاورزی و پراکندگی واحدهای زراعی
- ۵- وقوع خشکسالی‌های پیاپی و سرمازدگی محصولات کشاورزی
- ۶- رواج کاشت گیاهانی که به آب بیشتری نیاز دارند.

فعالیت

برای کاهش مشکلات بخش کشاورزی چه پیشنهادهایی دارید؟

مهم ترین محصولات کشاورزی استان

توانمندی‌های استان

شکل ۳۰-۵- نمودار ارزش ناخالص تولیدات زراعی به تفکیک شهرستان به درصد - سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷

شکل ۳۱-۵- نمودار ارزش ناخالص تولیدات باغی به تفکیک شهرستان به درصد - سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷

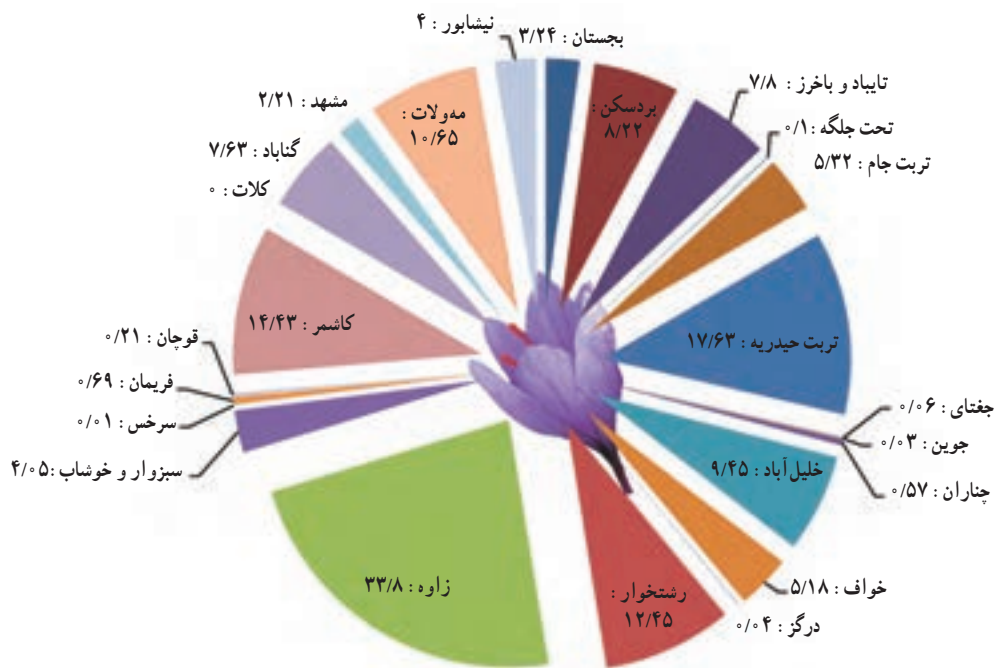

فعالیت ✓

با توجه به نمودارهای ۳۰-۵ و ۳۱-۵ وضعیت شهرستان خود را در تولید محصولات زراعی و باغی ارزیابی کنید و دلایل آن را بنویسید.

طلای سرخ: زعفران یکی از محصولات بسیار ارزشمند استان است، که قدمت کشت آن به بیش از ۷۰۰ سال می‌رسد و با توجه به سازگاری شرایط طبیعی استان، در مناطق وسیعی از آن کشت می‌گردد. با توجه به نیاز کم این محصول به آب، کشت آن در نواحی جنوبی استان مناسب‌تر است.

سهولت حمل و نقل، حجم کم، ارزش اقتصادی بالا، عدم نیاز به ماشین آلات سنگین و گران قیمت کشاورزی و امکان بهره‌برداری به مدت ۷ تا ۱۰ سال متوالی، از دیگر مزایای کاشت این محصول می‌باشد. خراسان رضوی با تولید ۱۴۸ تن زعفران در سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷ و سهم ۷۵/۵ درصد از تولید این محصول در جهان مقام اول را داراست. با توجه به این که همه مراحل کاشت، برداشت و فرآوری زعفران توسط نیروی انسانی انجام می‌شود، نقش عمده‌ای در ایجاد اشتغال در سطح استان دارد.

شکل ۳۲-۵- نمودار تولید زعفران به تفکیک شهرستان سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷

توانمندی‌های استان

دامپروری: این استان از نظر فعالیت‌های دامپروری و تولیدات دامی نیز نقش قابل توجهی در کشور دارد. پرورش دام به دو شیوه سنتی (روستایی، عشایری) و جدید (صنعتی) انجام می‌شود.

عشایر استان با حدود ۹۰۰,۰۰۰ رأس دام، سالانه حدود ۱۰ هزار تن گوشت تولید می‌کنند.

دامپروری‌های صنعتی به شکل مراکز پرورش گاو، پروار بندی دام، پرورش طیور، استخرهای پرورش ماهی و ... در حال فعالیت هستند. این واحدها در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی از رشد چشمگیری برخوردار بوده، که در درس چهاردهم به آن خواهیم پرداخت.

شکل ۳۳-۵- دامداری صنعتی راهی مناسب برای تأمین نیازهای جمعیت رو به رشد

بیشتر بدانیم

- استان خراسان رضوی ۸/۵ درصد تولیدات کشاورزی کشور را به خود اختصاص داده است.
- این استان رتبه سوم کشور در تولیدات زراعی را دارد.
- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی استان ۱/۴ درصد کل کشور می‌باشد.
- استان در تولید بیش از ۱۰ محصول کشاورزی مقام اول تا سوم کشور را داراست.
- بیش از ۴۰ درصد صنایع غذایی تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی کشور در خراسان رضوی وجود دارد.
- ۳۱ درصد شاغلین استان به فعالیت‌های بخش کشاورزی اشتغال دارند.
- استان خراسان رضوی مقام اول تولید زعفران در ایران و جهان را داراست.
- در استان ۲۸۵ واحد کشت گلخانه‌ای با مساحت ۶۳۸۸۱ هکتار فعالیت می‌کند.

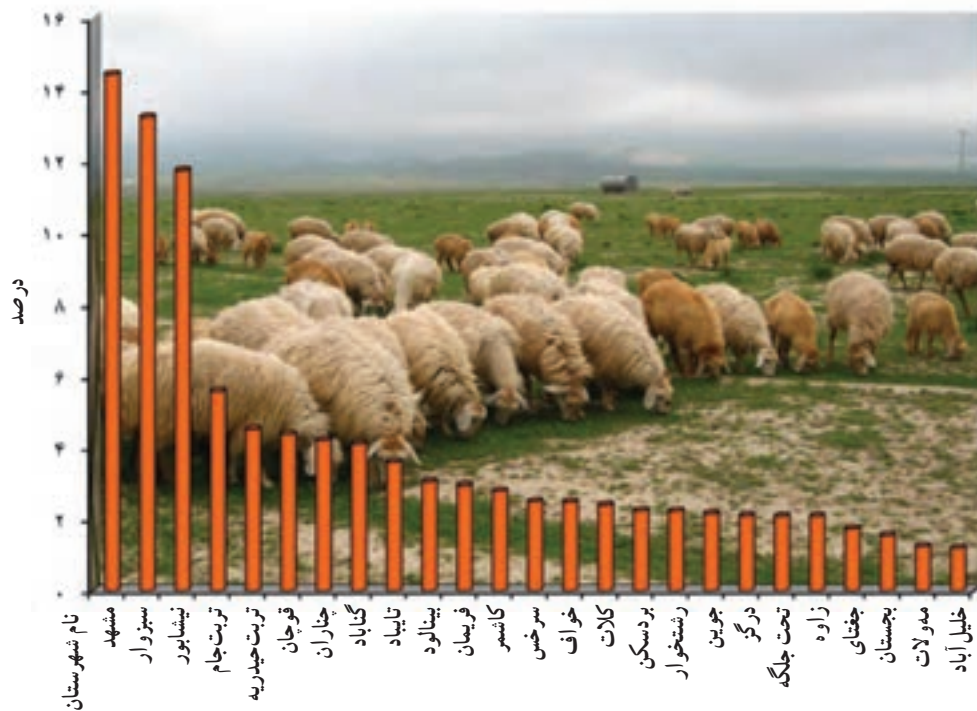

جدول ۴-۵- مهم ترین تولیدات دامی استان - سال ۸۸-۱۳۸۷

ردیف	عنوان	میزان تولید (تن)	درصد تولید از کشور	رتبه در کشور
۱	شیر	۷۴۶۴۵۰	۷/۸	سوم
۲	گوشت قرمز	۶۴۱۰۵	۷	اول
۳	گوشت سفید	۱۱۰۵۳۱	۷	سوم
۴	تخم مرغ	۷۸۹۸۱	۱۰/۵	سوم
۵	عسل	۹۴۳/۵	۲/۳	—
۶	ماهی	۲۶۸۶/۵	—	—

شکل ۳۴-۵- پرورش شتر مرغ- تایباد

شکل ۳۵-۵- نمودار ارزش ناخالص تولیدات دامی به تفکیک شهرستان - سال زراعی ۸۸-۱۳۸۷

(ب) صنعت و معدن

معادن : خراسان رضوی به دلیل ساختار زمین‌شناسی خود دارای معادن زیادی است، که در صورت پیوند با صنایع می‌تواند نقش مهمی در توسعه صنعتی استان داشته باشد.

منابع گاز سرخس یکی از غنی‌ترین منابع گازی ایران و سنگ آهن سنگان خواف از بزرگترین معادن سنگ آهن ایران و خاورمیانه است. در این استان حدود ۴۴ نوع ماده معدنی با ذخیره تقریبی ۵ میلیارد تن شناسایی شده است که در حال حاضر تنها از ۳۵۰ معدن بهره‌برداری می‌شود. این معادن زمینه مساعدی را برای توسعه صنایع وابسته به این بخش مانند: فولاد، کاشی و سرامیک، سیمان، سنگ‌های ساختمانی و... همچنین صادرات مواد معدنی به سایر کشورها فراهم نموده است. به طوری که حدود ۸۹ درصد حجم صادرات استان را مواد معدنی تشکیل می‌دهد.

بیشتر بدانیم

معادن استان را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم نمود:

الف) معادن فلزی: سنگ آهن، مس، سرب، روی، کرومیت

ب) معادن غیر فلزی:

– کانی‌های صنعتی: کائولن، تالک، سیلیس، کلسیت، فلدسپات، گچ، پوزولان و پوکه معدنی، فلوریت

– سوخت‌های فسیلی: گاز و زغال سنگ

– سنگ‌های ساختمانی: مرمر، مرمریت، گرانیت، آهک

– سنگ‌های قیمتی و نیمه قیمتی: طلا، فیروزه، گرونا

شکل ۳۶-۵- معدن فیروزه - تحت جلگه (فیروزه)

فعالیت

به جز معادن ذکر شده، در شهرستان محل

سکونت شما چه معادن دیگری وجود دارد؟

شکل ۳۸-۵- معدن سنگ آهن سنگان - خوف

شکل ۳۷-۵- معدن کرومیت - جفتای

صنایع: استان خراسان رضوی به دلیل پیشینه تاریخی، تنوع محصولات کشاورزی، معادن غنی، همسایگی با بازار بزرگ آسیای میانه و نیروی انسانی متخصص، زمینه‌های مساعدی برای توسعه صنعتی دارد. در حال حاضر این استان با حدود ۴۵۰۰ واحد صنعتی فعال رتبه چهارم صنعتی کشور را داراست. صنایع استان را می‌توان به دو گروه مهم تقسیم نمود:

صنایع کارخانه‌ای: با توجه به اولویت بخش کشاورزی، بیشتر فعالیت‌های صنعتی استان بر محور صنایع غذایی استوار است. در حال حاضر این استان به عنوان قطب قطعه سازی خودرو و صنایع غذایی کشور شناخته می‌شود.

ایجاد زیرساخت‌های لازم، مانند دو خط انتقال گاز و احداث خط آهن سریع السیر مشهد - تهران، سرخس - مشهد - بندرعباس و...، زمینه مناسبی برای شکل‌گیری صنایع بزرگی مانند مجتمع فولاد خراسان در شمال غربی نیشابور و صنایع خودروسازی در شهر جدید بینالود مشهد را فراهم نموده که نقش به‌سزایی در توسعه صنعتی استان داشته‌اند.

جدول ۵-۵- سهم استان خراسان رضوی از تولیدات صنعتی کشور

ردیف	نوع تولید	سهم از کشور به درصد	ردیف	نوع تولید	سهم از کشور به درصد
۱	لامپ روشنایی و کلید و پریز	۴۲٪	۶	قطعات خودرو	۳۵٪
۲	نوشابه	۴۱٪	۷	آب میوه و کنسراتره	۳۲٪
۳	قند و شکر	۳۸٪	۸	ادوات کشاورزی	۳۰٪
۴	ظروف چینی	۳۶٪	۹	دوچرخه و موتور سیکلت	۲۶٪
۵	بخاری و آب‌گرم‌کن	۳۵٪	۱۰	یخچال و فریزر خانگی و صنعتی	۱۹٪

توانمندی‌های استان

شکل ۳۹-۵- نقشه توزیع جغرافیایی مهم‌ترین صنایع خراسان رضوی

شکل ۴۰-۵- پالایشگاه گاز شهید هاشمی نژاد (خانگیران) - سرخس

صنایع دستی: صنایع دستی ریشه در تمدن و فرهنگ هر سرزمین دارد. به نوشته سفرنامه پولاک در سال ۱۷۲۰ میلادی شهر مشهد مرکز تجارت ایران با کشورهای همسایه به ویژه در زمینه صنایع دستی بوده است.

بیشتر بدانیم

صنایع دستی نقش مهمی در ایجاد اشتغال در سطح استان دارد به طوری که هم اکنون بالغ بر بیست هزار نفر به طور رسمی و تعداد زیادی به صورت غیر رسمی در این بخش فعالیت دارند.

مهم ترین صنایع دستی استان عبارتند از: فرش، ابریشم کشی، ابریشم بافی، فیروزه تراشی، پوستین دوزی، ارغوان بافی، معرق کاری و ...

ابریشم کشی: ابریشم کشی در بایگ یکی از مهم ترین فعالیت هایی است که نقش مهمی در اشتغال زایی شهرستان تربت حیدریه دارد. پيله های خریداری شده از گیلان و مازندران به شهر بایگ منتقل می شود و تقریباً در تمام منازل با استفاده از دستگاه های ابریشم کشی (چرخانه) تبدیل به نخ ابریشم می شود.

شکل ۴۲-۵- ابریشم کشی - بایگ تربت حیدریه

شکل ۴۱-۵- سفال مند - گناباد

شکل ۴۴-۵- پوستین دوزی - شانديز

شکل ۴۳-۵- ارغوان بافی - طرقيه

ت) حمل و نقل و بازرگانی

حمل و نقل: استان خراسان رضوی با توجه به وجود بارگاه مقدس امام رضا (ع) و همسایگی با دو کشور ترکمنستان و افغانستان و قرار داشتن در محور ارتباطی مهم اتصال آسیای میانه به اروپا و خلیج فارس، از جایگاه ویژه‌ای در حمل و نقل برخوردار است. شهر مقدس مشهد از مراکز مهم ارتباطی و بازرگانی کشور و منطقه محسوب می‌شود. مهم‌ترین محورهای ارتباطی استان عبارتند از:

خط آهن مشهد به تهران

خط آهن سرخس - مشهد - بافق به بندر عباس

خط آهن تربت حیدریه - سنگان - هرات

جاده مشهد - تهران

جاده مشهد - زاهدان - چابهار

جاده مشهد - کرمان - بندر عباس

شکل ۴۵-۵- خط آهن مشهد - خواف - هرات

بیشتر بدانیم

راه آهن تربت حیدریه - سنگان - هرات گامی نو در جهت احیای جاده ابریشم محسوب می‌شود که در نهایت کشورهای افغانستان، پاکستان، هند و چین را به ایران و اروپا متصل خواهد کرد. این خط آهن از شهرهای «رشتخوار» و «خواف» می‌گذرد و به «معدن سنگ آهن سنگان خواف» می‌رسد. این خط آهن در آینده از سنگان به «هرات» در کشور افغانستان کشیده خواهد شد.

در سال‌های آینده اتصال راه آهن خراسان رضوی به بندر چابهار در سواحل دریای عمان، اهمیت ترانزیتی استان را افزایش خواهد داد.

شکل ۴۶-۵- ایستگاه راه آهن مشهد فعال‌ترین ایستگاه راه آهن کشور بعد از تهران

توانمندی‌های استان

شکل ۴۷-۵- نقشه راه‌های استان خراسان رضوی

بازرگانی: در روزگار گذشته عمده‌ترین راه بازرگانی جهان، یعنی جاده ابریشم از قلمرو کنونی خراسان رضوی می‌گذشته است و این استان، به‌ویژه شهر مشهد، به دلیل بارگاه منور رضوی و حضور بی‌شمار زائران در طول سال، از بازارهای عمده کشور بوده است.

در حال حاضر فعالیت‌های بازرگانی این استان به دلیل ایجاد پایانه‌های مرزی فعال، ایجاد منطقه ویژه اقتصادی، داشتن جاده‌ها و خطوط آهن مناسب از اهمیت زیادی برخوردار است. بازرگانان این استان علاوه بر کشورهای همسایه، محصولات خود را به کشورهای اروپایی صادر می‌کنند. این استان حدود ۲۲/۵ درصد صادرات و ۳٪ واردات جاده‌ای کشور را به خود اختصاص داده است.

بیشتر بدانیم

جدول ۶-۵- وضعیت پایانه‌های مرزی خراسان رضوی

تعداد مسافران		کالای جابجا شده (تن)		نام پایانه مرزی
مسافران خروجی	مسافران ورودی	صادرات	واردات	
۳۷۲	۴۷۶	۱۱۱۲۴۷	۴۷۲۴۷	مرز سرخس
۴۸	۳۹	۲۵۲۸۲۸	۳۰۸۲	باجگیران
۴۹۷۵۴	۳۲۴۳۰	۵۱۷۵۴۵	۱۲۲۴۸	دوغارون
۸	۲۱	۳۳۰۰	۱۱۹۷۲	نطف آباد

شکل ۴۸-۵- پایانه مرزی و گمرک سرخس

شکل ۴۹-۵- پایانه مرزی دوغارون در مرز افغانستان

پ) علمی و فرهنگی

استان خراسان رضوی به دلیل پیشینه طولانی و میزبانی امام هشتم (ع) از دیرباز مهد پرورش دانشمندان و علمای بزرگی مانند: فردوسی، خواجه نصیر طوسی، خیام و عطار و ... بوده است. وجود دانشگاه‌های بزرگ و معتبر، حوزه علمی، مراکز آموزشی و پژوهشی مختلف، کتابخانه‌ها و موزه‌ها و ... از این استان چهره‌ای شاخص در سطح ایران و جهان ارائه نموده است.

— مراکز علمی و پژوهشی: این استان با ظرفیت بالای خود نقش مهمی در ساختار علمی کشور دارد. وجود ۱۰۵ مرکز آموزش عالی با حدود ۱۸۵۰۰۰ دانشجو، ۹ مرکز تربیت معلم، چندین مرکز تحقیقاتی و پژوهشی و ... به این جایگاه کمک زیادی کرده است.

بیشتر بدانیم

بعضی از مراکز علمی و پژوهشی مهم استان: ۱- دانشگاه فردوسی مشهد ۲- دانشگاه علوم پزشکی مشهد ۳- دانشگاه علوم پزشکی گناباد ۴- دانشگاه تربیت معلم سبزوار ۵- دانشگاه علوم پزشکی سبزوار ۶- دانشگاه آزاد اسلامی با ده‌ها واحد ۷- دانشگاه پیام نور ۸- دانشگاه علوم اسلامی رضوی ۹- بنیاد پژوهش‌های اسلامی استان قدس رضوی ۱۰- مرکز ملی اقلیم‌شناسی و پژوهشکده اقلیم‌شناسی ۱۱- پارک علم و فناوری ۱۲- دانشگاه امام رضا (ع)

مراکز فرهنگی

— کتابخانه‌ها: در این استان ۲۶۹۹ باب کتابخانه وجود دارد که در سطح روستاها، شهرها و مدارس و مساجد، مورد استفاده علاقمندان به علم و دانش قرار می‌گیرند. البته با عنایت به پیشینه و توانمندی‌های علمی و فرهنگی استان در حال حاضر، می‌بایستی به این مراکز فرهنگی توجه بیشتری صورت گیرد.

بیشتر بدانیم

کتابخانه مرکزی استان قدس رضوی: این کتابخانه از مجموعه کتابخانه‌های وابسته به استان قدس رضوی است، که ۱۹ باب آن در مشهد و ۲۱ باب در سایر نقاط استان و کشور است. کتابخانه مرکزی در جوار بارگاه ملکوتی امام رضا (ع)، در فضایی وسیع و آراسته با انواع هنرهای اسلامی قرار دارد. این مرکز فرهنگی، گنجینه گران بهایی از کتاب‌های داخلی و خارجی است و خدمات زیادی مانند چاپ، تالارهای مطالعه، کتابخانه‌های تخصصی جغرافیا و تاریخ، سمعی و بصری، تالار اینترنت، تالار مطبوعات، تالار محققان منابع خطی و مخزن چاپی، تالارهای محققان مطبوعات فارسی و غیر فارسی، نشریه الکترونیک سایت اطلاع‌رسانی و ... را به علاقمندان به علم و دانش ارائه می‌کند.

موزه‌ها: موزه‌ها در اصل آئینه تمام نمای تاریخ، فرهنگ، اعتقادات، باورها و همه ابعاد مادی و معنوی زندگی انسان‌ها است. در استان حدود ۵۵ موزه فعال در موضوعات مختلف، مردم شناسی، باستان شناسی، تاریخ طبیعی، حیات وحش، آب و ... در شهرهای مختلف استان وجود دارد که از این نظر پس از تهران دارای بیشترین تعداد موزه در سراسر کشور می‌باشد.

بیشتر بدانیم

مجموعه موزه‌های استان قدس: اولین موزه حرم در سال ۱۳۲۴ هجری شمسی بنا گردید. این موزه به مدت چهل سال تنها موزه استان قدس رضوی بوده است. در حال حاضر این موزه‌ها متشکل از دوازده گنجینه به قرار ذیل است:

علاوه بر مجموعه فوق موزه‌های تحت مدیریت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مانند باستان‌شناسی توس، نادری (مشهد) باستان شناسی گناباد و نیشابور، و موزه‌های مردم شناسی و تاریخ طبیعی و حیات وحش در بسیاری از شهرهای استان وجود دارد.

— **مطبوعات:** در استان حدود ۱۴۰ روزنامه، مجله و فصلنامه منتشر می‌شود که نقش مهمی در ارتقای سطح فرهنگی و آگاهی جامعه دارند.

دو روزنامه «خراسان» و «قدس» از مهمترین جراید روزانه استان محسوب می‌شوند که علاوه بر استان در سطح ملی هم توزیع می‌شوند. در سال‌های اخیر روزنامه «شهر آرا» برای مردم پایتخت معنوی ایران (مشهد مقدس) منتشر می‌شود. روزنامه‌های فوق علاوه بر وظایف عمومی اطلاع رسانی، در مسائل زیست محیطی، منابع طبیعی، معرفی توانمندی‌ها و مشکلات و نارسایی‌های استان، اطلاعات مفیدی را در اختیار خوانندگان خود قرار می‌دهند که در برخی موارد زمینه‌های رفع آن‌ها را فراهم کرده‌اند.

روزنامه خراسان با حدود ۶۰ سال سابقه حضور در عرصه مطبوعات قدیمی‌ترین روزنامه محلی ایران محسوب می‌شود. اولین شماره آن در ۱/۴/۱۳۲۸ منتشر شده است.

تحقیق کنید

در محل زندگی شما چه جرایدی منتشر می‌شوند؟ گزارشی درباره سال انتشار و اهداف آن‌ها به کلاس ارائه نمایید.